

KU GENÉZE POLÍVKOVHO SÚPISU SLOVENSKÝCH ROZPRÁVOK

VIERA GAŠPARÍKOVÁ, Bratislava

Meno vynikajúceho českého slavistu Jiřího Polívku je na Slovensku okrem odborných kruhov pomerne málo známe a jeho práca súvisiaca so slovenskou prozaickou tradíciou je nedocenená, hoci jeho štúdie o ľudovej tradícii slovenských národov majú základný význam vo svetovom meradle a príspevky či knižné vydania o slovenských ľudových rozprávkach pre Slovensko zvlášť. Jeho rodiskom bolo Enns v Rakúsku (6. 3. 1858), ale neskôršie sa jeho život vyvíjal a formoval v Prahe. Okrem Prahy študoval v Záhrebe a vo Viedni, kde sa aj habilitoval v roku 1895 ako profesor slovanskej filológie a stal sa členom mnohých európskych akadémií vied (Biograficko-bibliografický slovník, 1972, s. 389). Jeho filologická a literárnohistorická orientácia ho viedla k napísaniu mnohých štúdií a článkov publikovaných v domácich, ale predovšetkým v inonárodných časopisoch a zborníkoch, čím upozornil zahraničných bádateľov medzi inými slovanskými tradíciami aj na slovenskú ľudovú rozprávku. Slavistické bádanie súviselo u J. Polívku s niekoľkými cestami do Ruska, najmä v rokoch 1889 – 1890.

Štúdiu ľudových tradícií sa začal sústavne venovať až po menovaní za profesora slovanskej filológie, a to najmä pod vplyvom ruských bádateľov A. N. Pypina a A. N. Veselovského. Aj keď z bibliografického súpisu jeho prác (Horák, 1918; 239-256) vidieť, že v oblasti ľudovej slovesnosti sa zameriaval na folklórne prozaické tradície slovanských národov a porovnával ich s tradíciami iných slovanských i neslovanských národov, predsa len v centre jeho záujmu stála česká a neskôršie i slovenská ľudová rozprávka.

Ako sa však dostal tento český slavista na Slovensko, ako sa vyvíjal jeho záujem o slovenskú rozprávku a ako vzniklo jeho monumentálne dielo **Súpis slovenských rozprávok** (I – V; 1923 – 1932)? Cesta nebola vždy celkom priamočiara a ako ukazujú historické dokumenty, zachované v Archíve literatúry a umenia Maticе slovenskej v Martine, niekedy i dosť zložitá. Ján Michálek v jednej zo svojich štúdií o tejto významnej práci J. Polívku píše: „Až týmto dielom sa ukázalo, aké rozsiahle je bohatstvo ľudového prozaického materiálu u nás, ale aj to, čo všetko sa dokázalo v zložitých podmienkach nepriaznivého kultúrno-národ-

ného vývinu urobiť pre jeho zber i publikovanie“ (1998a; 129). V týchto súvislostiach by sme chceli nadviazať na tieto jubilantove slová a zároveň by sme chceli zverejniť materiál, ktorý by pomohol budúcemu plnému zhodnoteniu nielen Políkovho *Súpisu*, ale vôbec jeho celej dlhoročnej neúnavnej práce, dotýkajúcej sa slovenskej ľudovej rozprávky.

Prvé priame kontakty Jiřího Polívku so Slovenskom a s jeho poprednými vzdelancami prebiehali najskôr v literárnej rovine, čo dokladá korešpondencia medzi vtedy ešte mladým J. Polívkom a dvoma významnými slovenskými spisovateľmi, Svetozárom Hurbanom-Vajanským, jedným z redaktorov Slovenských pohľadov a Pavlom Országhom-Hviezdoslavom v rokoch 1885 – 1886. Možno sa domnievať, že stretnutie s týmito osobnosťami sa uskutočnilo v čase, keď J. Polívka robil nárečový výskum na slovensko-goralskom pohraničí v roku 1885 (Urbancová, 1987, 240-241). Z prvého listu J. Polívku, odoslaného Vajanskému z Námestova do Martina vidieť, že Polívka bol predtým v Martine, „kde mal česť zoznámiť sa s mnohými pánmi“, došiel do Námestova a bol ubytovaný u P. Országha (ALU MB; 138 H 9; 19. 8. 1885). Začiatkom roku 1886 napísal P. Országh J. Polívkovi do Královských Vinohradov (neskoršie súčasť Prahy) list, v ktorom mu vyčíta, že sa nezdržal dlhšie na Orave a „uskočil“ do Budapešti, aby sa tam „s pánmi Maďarmi bratříčkoval“. V druhej časti listu sa mu ospravedlnil, že žartoval, a žiada ho o dlhý list so správami o literárnom živote v Prahe a o českých literátoch (ALU sa objavuje až o štvrtstoročie neskoršie v liste J. Škultétymu, kde J. Polívka medziiným píše, že na valnom zhromaždení Akadémie bol Hviezdoslav zvolený za „prespolného člena“ Českej akadémie vied. Je šťastný, že ho mohol voliť a že česká akadémia prejavila slovenskému básnikovi i takú poctu, aká mu prináleží. Dúfa, že uhorská vláda a sám cisár, ktorý musí voľbu potvrdiť, nebudú mať námietky, aby sa toto vyznamenanie stalo oficiálnym (ALU MS; 49 AC H 46; 1. 12. 1912). Z predchádzajúcich listov tiež vyplýva, že prostredníctvom Vajanského sa Polívka počas pobytu v Martine v roku 1885 zoznámil s mnohými poprednými slovenskými vzdelancami, ktorí mu v neskorších rokoch boli nápomocní pri štúdiu slovenských rozprávok.

Keď bol po rezignácii prof. Pastrnka Jiří Polívka už ako profesor slovanskej filológie zvolený za redaktora Národopisného sborníka československého, obrátil sa v roku 1899 na troch popredných slovenských kultúrnych dejateľov o príspevky pre svoj zborník. Prvý list zaslal v máji 1899 predovšetkým dlhoročnému redaktorovi Slovenských pohľadov a Národních novín Jozefovi Škultétymu a prosil ho o rady a príspevky do zborníka: „My Vám ve Sborníku otvíráme volné místo a s největší ochotou popřejeme slovenskému národopisu co možná nejvíce místa. Prosím, aby ste ráčil v soukromném kruhu své známé a každého v obci, kdo by měl pro podobnou práci smysl a s láskou se jí věnoval, povzbouzeti k takové práci. Byl bych Vám neméně k díkům zavázán, kdyby ste mi ráčil sdělití bližší adresy některých takových ochotných pracovníků“ (ALU MS; 49 ACH 46; 10. 5. 1899).

Jozef Škultéty Polívkovi adresy niektorých známych osobností skutočne zaslal, pretože už začiatkom júna toho istého roku napísal list Jozefovi Ľudovítovi Holubymu, vtedajšiemu evanjelickému farárovi v Zemianskych Kostolanoch, ktorého rozprávkovú zbierku **Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny** (1896) veľmi dobre poznal, a dokonca ju krátko po vyjdení vo svojom *Národopisnom sborníku československom* (II, 1898, 101-104) recenzoval. Polívkovi však boli známe aj jeho rozprávkové texty publikované v *Slovenských pohľadoch* v rokoch 1895 – 1896. Všetky tieto rozprávkové texty Holubyho Polívka citoval vo svojich priebežne uverejňovaných porovnávacích štúdiách, ktoré súborne spracoval V. Tille a J. Horák a vyšli pod názvom **Polívkovy studie ze srovnávací literatury v Sborníku prací věnovaných prof. dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám** (1818). Tu sú abecedne usporiadané rozprávkové látky, o ktorých Polívka písal komentáre alebo obsiahle štúdie. Tento súpis látok spracovávaných z porovnávacieho hľadiska – možno povedať prvého katalógu sui generis – prináša materiál zo všetkých dostupných slovanských zbierok a medzi nimi sa po prvý raz objavujú aj slovenské rozprávky práve z Holubyho zbierky rozprávok. (Išlo o tieto látky: č. 114 *Kristus a Petr*, s. 84; č. 155 *Obchod v myšlenkách*, s. 116; č. 175 *Poklady*, s. 123; č. 188 *Proč Židé nejedí vepřové maso*, s. 134; č. 212 *Sírotek v Radhošti*, s. 157; č. 221 *Soud a přepjaté požadavky* (oslův stín), s. 160; č. 302 *Živý sen o nebi*, s. 208.)

Avšak J. Ľ. Holuby – ešte skôr ako rozprávky – publikoval už od roku 1869 v domácich i zahraničných časopisoch aj desiatky štúdií o magických formách liečenia, zázračnej moci niektorých rastlín, čarodejných praktikách a poverách, o veštení, mytológii a kozmogónii, teda o materiáli, ktorý sa získava len po dôkladnej znalosti mentality ľudu, bol už na sklonku druhého tisícročia **výnimočnou** osobnosťou v kontexte európskej národopisnej problematiky (Michálek, 1974; Michálek, 1998c). Preto sa J. Polívka naňho obrátil listom so slovami: „Jelikož jste znám jak dokladný znalec lidu slovenského, obracím se na Vás s největší prosbou, abyste ráčil našemu Sborníku i pod novou redakcí zachovati Svou vzácnou přízeň: podporovati mě Svými příspěvky velecennými, jakožto i známé Svě povzbuzovati k podobné práci.“ A zároveň by privítal „všeliké příspěvky o duševním i reálním životě slovenského lidu“ (ALU MS; 58 E 19; 4. 6. 1899).

O niekoľko dní neskôršie nasledoval list adresovaný taktiež jednej z popredných osobností slovenského kultúrneho života – Andrejovi Halašovi, ktorého požiadal o príspevky z demografie a morálnej štatistiky. „Jako právní zástupce a obhájce máte více než kdokoliv jiný nepochybně příležitosti vnikati do duše lidové i za své praxe nabyt jste zajistě v tom ohledu bohatých zkušeností. Prosil bych tedy Vás snažně, abyste také nám poskytoval příležitost pronikati do duše lidové ještě ze stránky jiné, než jen z literatury lidové...“ (ALU MS; 37 C H 40; 17.6.1999). Andrej Halaša sa však už vtedy podieľal na práci v divadelníctve, ako aj na zbere slovenských ľudových piesní, porekadiel a miestopisných názvov zo stredného a východného Slovenska, ktoré publikoval najmä na stránkach

Časopisu MSS a Sborníka MSS. Časť piesní z počtu asi 10 000 zápisov vyšla v samostatných publikáciách.

Keďže v prípade J. Škultétyho, J. L. Holubyho, ako aj A. Halašu išlo o mimoriadne kultúrne osobnosti, J. Polívka mohol v uvedených listoch načrtnúť koncepciu príspevkov, ktoré by podávali ucelený obraz o slovenskom ľude, ale zároveň vyjadril aj svoju predstavu o zbieraní a zapisovaní rozprávok, ako aj materiálov iného druhu. V liste Škultétymu píše: „Prosím jmenovitě, abyste nám co možná hojně národopisných materiálů zasílal; materiálů všelikých, charakteristických pro lid slovenský. Materiál ovšem pokud možná s přesně zaznamenaný a přesným udáním původu jeho. Nemálo zajímavě by bylo sbírky pohádek, písní apod. provázeti životopisnými daty, popřípadě též podobiznami oblíbených a slavných mezi lidem vypravovatelů i pěvců obojího pohlaví. Velice vítan by byl podrobný národopisný náčrtek nějakého kraje třebaš sebe menšího, také jen vísky jednotlivé, jako to nalézáme u Poláků, Malorusů a j.“ (ALU MS; 49 ACH 46; 10. 5. 1899). V liste Holubymu niektoré požiadavky ešte spresňuje a podčiarkuje: „Projevy psyche lidové, všeliké od pohádky a písně až k pořekadlu, hádance, buďtěž podány **přesně dialektem** a vždy připojeno, od které osoby a na kterém místě byl zápis učiněn, přitom dle možnosti uvedeno také stáří oné osoby, umí li čísti a psáti, jeho zaměstnání, byl-li snad na vojně atd.“ (ALU MS; 58 E 19; 4. 6. 1899). Tak isto tieto požiadavky verného zápisu a príslušných údajov zdôrazňuje aj v liste A. Halašovi: „Nemyslím ovšem, že by to měly býti náčrtky, skizzy beletristicky upravené, jako spíše vypravování skutečných příběhů a událostí ze života obecního lidu pro poznání duše lidové vysoce charakteristické vypravování ryzím jazykem lidovým se všemi jeho rázovitými a výraznými obraty, úslovími a pořekadly“ (ALU MS; 37 Ch 40; 17. 6. 1899).

Do akej miery slovenskí kultúrne predstavitelia a ich okruh známych týmto Polívkovým požiadavkám vyhovel, dokumentujú príspevky uverejnené v *Sborníku*, to je však už iná kapitola, ktorej bude potrebné venovať osobitnú pozornosť. Pokiaľ nám je známe, z vyššie uvedených iba Holuby uverejnil v *Národopisnom sborníku českoslovanskom* (2, 1898, s. 58-68) štúdiu **Hadi, draci a šarkani v podání lidu**, avšak bolo to už v roku 1898 (Rizner, 1931, s. 194).

Po nadviazaní týchto kontaktov so Slovenskom sa Polívka mohol plne venovať svojej širokej porovnávacej práci **Pohádkoslovné studie** (1904). V tejto vynikajúcej štúdii autor nielenže detailne rozobral a porovnal niektoré rozprávkové látky (*Udatný krajčír* – AaTh 1640, *O princeznej, která sa nezasmíala* – AaTh 571, *Roztancované črievičky* – AaTh 306, legendárnu látku *Čert slúži* – AaTh 810 A a *Petrova čiapka* – AaTh 846* a i.), ale predovšetkým po prvý raz súborne prezentoval smery štúdia ľudových tradícií a vytýčil ich cieľ. Pri porovnávaní slovenskej prozaickej tradície sa opieral o dve publikované rozprávkové zbierky z druhej polovice 19. storočia: súbory rozprávok P. Dobšinského (I – VIII, 1880 – 1883) a B. Němcovej (I – II, 1857 – 1758), avšak čerpal aj zo záznamov uverejnených v *Slovenských pohľadoch* (1881 n.).

Pri koncipovaní *Pohádkoslovných studií* sa J. Polívka bližšie venoval aj látke o spravodlivej smrti (1904, s. 188-195), známej u nás pod názvom *Smrť kmotra a zázračný lekár* (AaTh 332), ktorú v slovenskej verzii pozná zo zbierky P. Dobšinského. V liste z októbra 1904 Polívka po prvý raz oznamuje J. Škultétymu, že píše súbornú prácu o slovenských tradíciách a kvôli uvedenej látke sa na neho obracia s prosbou o informáciu, týkajúcu sa rukopisnej zbierky slobodného pána Medňanského *Sammlung abergläubischen Meinungen und Gebräuche des slawischen gemeinen Volkes in den Thälern des Rokos im Trentsiner Comitate*, ako aj bližšiu informáciu o tomto zberateľovi z 1. polovice 19. storočia (ALU MS, 49 ACH 46, 5. 10. 1904). O tejto rukopisnej zbierke sa dozvedel z článku životopisca baróna Medňanského, Arnolda Ipolyiho, *Beiträge zur deutschen Mythologie aus Ungarn*, publikovaného v *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde I.* z roku 1854, ktorý uvádza, že A. Medňanský zanechal v rukopise zbierku ľudových povíek a zvykov z okolia povodia „Rohošu“. Zámenu mena autora tejto vzácnej zbierky objasnil až P. Horváth (1968, 102-118) a bližšie o identifikácii rukopisu píše V. Urbancová (1970, 104-106). Išlo o Karola Modrániho st., ktorého rukopis je súborom mimoriadne cenného zvykoslovného materiálu, obsahujúceho v závere medzi inými rozprávkami aj prozaický text *O zázračnom lekárovi a kmotre smrti*; tento text podľa Polívku nepoznal ani P. Dobšinský, pretože ho vo svojich *Prostonárodných slovenských povestiach* nepripomína. Zbierka pripísaná omylom A. Medňanskému sa J. Polívkovi do rúk nedostala a ani nemohla dostať, lebo pri neskorších prehľadoch slovenských zberateľov z 1. polovice 19. storočia ju už neuvádza (1910, I, 1923, 1-158). Polívka si to vysvetľuje nedôslednosťou pri autorstve článkov publikovaných v *Hormayorovom Archive*, resp. domnieval sa, že Medňanský vo svojej zbierke neuviedol všetky rozprávkové texty „najmä bájeslovného rázu“, ktoré publikoval na iných miestach (I, 1923, 3-4).

Najživšie kontakty J. Polívku so Slovenskom, či už osobné alebo písomné, ako dokumentuje zachovaná korešpondencia, začínajú najmä rokom 1907, resp. 1908 a trvali viac ako dvadsať rokov. Tu možno datovať prípravu diela nazvaného *Súpisom slovenských rozprávok* na základe štúdia unikátneho prozaického fondu vloženého príslušníkmi štúrovskej generácie približne v rokoch 1840 – 1870 do rukopisných Zábavníkov, Codexov a iných zbierok, o ktoré sa po zostavení a vydaní *Prostonárodných slovenských povestí* v podstate ani nikto nezaujímal. O aké autentické rukopisné bohatstvo ide so zameraním na Codex Revúcky A, B, C čiastočne zhodnotila Mária Dzubáková (Slovenský národopis 21, 1973, 393-412; 23, 1975, 93-102). Zdá sa, že záujem slávneho vedca prof. J. Polívku o tieto zbierky prišiel v pravú, ak nie v poslednú chvíľu. Bolo to v čase, keď už bol dokonale zorientovaný vo všetkých tlačených zbierkach textov slovenských ľudových rozprávok a začínal sa zaoberať myšlienkou preštudovať aj rukopisné zbierky, z ktorých čerpal P. Dobšinský. Na odporúčanie Jaroslava Vlčka, rodáka z Banskej Bystrice, pôsobiaceho od roku 1907 v Prahe, obrátil sa s prosbou na vedenie múzea v Martine, kde sa vtedy rukopisné zbierky mohli nachádzať, o povolenie

ich preštudovať; „Proštudoval jsem všechny Vaše tištěné sbírky a nyní jde mi o to stanovit prameny, ze kterých čerpal jmenovitě Dobšinský pro své sbírky“ (ALU MS, 37 U 17, bez uvedenia dátumu).

Päťdesiatročný prof. slovanskej filológie, skúsený vedecký pracovník bol už vtedy známy doma i zahraničí svojimi kriticko-porovnávacími komentármi k rozprávkovým textom, ako aj edíciami rozprávkových zbierok J. Š. Kubína. Bol známy aj v kruhoch slovenských kultúrnych pracovníkov, a preto nič nebránilo tomu, aby vedenie múzea jeho žiadosti vyhovel a otvorilo mu cestu k štúdiu vzácných materiálov. List zo 7. augusta 1908 dokladá, že príchod do Martina sa mal kvôli pracovným a rodinným záležitostiam uskutočniť až 16. augusta t. r. (ALU MS, 49 CH 46), avšak plánovaná cesta sa pravdepodobne nekonala – nevedno, či z dôvodu Polívkovho pracovného zaneprázdnenia alebo to bolo zapríčinené zo strany vedenia múzea, pretože o rok neskôršie 18. júla 1909 sa obracia na J. Škultétyho, aby mohol od začiatku augusta pracovať v múzeu. Dôvody svojho štúdia uvádza tie isté ako v liste vedeniu múzea: „... dopídiť se rukopisných záznamů, ze kterých čerpal Dobšinský pro svoje vydání“. Svoju žiadosť odôvodňuje tým, že od A. Halašu, ktorému písal list pred štrnástimi dňami, nedostal odpoveď. Zároveň mu oznamuje, že v zimnom semestri bude mať na univerzite špeciálnu prednášku o slovenských rozprávkach (ALU MS, 49 ACH 46). Pravdepodobne mesačné štúdium v Martine so súhlasom múzea, ktoré podporil najmä J. Škultéty a azda aj Svetozár Hurban-Vajanský, sa uskutočnilo, ako to vidieť z dvoch korešpondenčných lístkov zaslaných Škultétymu. Jeden je zo Zakopaného 10. septembra 1909 a druhý z Královských Vinohradov 13. septembra 1909 (ALU MV, 49 ACH 46).

V tom čase už J. Polívka nadviazal veľmi dobré pracovné vzťahy s literárnym historikom a doslova jeho rovesníkom Johannesom Boltem, profesorom v Berlíne, a to nielen v rámci jeho časopisu *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, kde mu prispieval kriticko-bibliografickými správami o národopisných publikáciách (ALU MS, 49 ACH 46), ale najmä spolupracoval s ním na obsiahlej päťdielnej edícii *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* (1913 – 1932).

Medzi slovenskými vzdelancami, s ktorými sa J. Polívka stretol v Martine, bol aj Eudovít V. Rizner, ktorý v tom čase pracoval na slovenskej národnej bibliografii (I – VI, 1929 – 1934). A keďže vtedy Polívka pravdepodobne koncipoval alebo dokončieval príspevok o prvých slovenských zberateľoch ľudových rozprávok (1910), upozorňuje L. Riznera na práce Alojza Medňanského a pýta sa, či si ich okrem Kollára všimli slovenskí literárni historici. Požiadal ho ako odborníka o „některé starší zmínky o lidových povídkách, pověstech“, pretože treba „více světla pro první desetiletí 19. století až do počátku let 40-tých, když začínají Prostonárodní zábavníky“. Chýbajú mu tiež bližšie životopisné údaje o veľkorevúckom seniorovi S. Reussovi (ALU MS, 89 C 29, 9. 2. 1910).

L. Rizner požadované informácie Polívkovi veľmi rýchlo poslal, lebo už o necelý mesiac mu Polívka ďakoval za zodpovedané otázky a v liste poznamenal,

že už prehliadol všetky rukopisné zbierky v Martine a urobil si z nich výpisky. S vedením múzea sa dohodol na požičiavanie rukopisov do Prahy, kde si potrebné časti necháva opisovať. „Škoda, že tam schází značná řada rukopisných sbírek: Codex Revúcký B, Codex diversorum auctorum B, C, Codex Tisovský A, B, C, Prostonárodní Zábavník Kežmarský a Prešovský, Codex Važecký. Nebylo by možno vyšetřiti, kam se tyto zbírky poděly. Byla také sbírka Dobšinského o 2. sv., nevím, neleží li někde v skladišti akciové tiskárny Martinské?“ (ALU MS, M 89 C 29, 3. 3. 1910). V nasledujúcom liste o rok neskoršie Polívka d'akoval Riznerovi za vzácnu knižku rozprávok Janka Rimavského (1845), ktorú mal dovtedy ako neúplnú zapožičanú od Jaroslava Vlčka. Vďaka za Riznerove informácie a darovanú knižku sa prejavila v Polívkovej pomoci pri získaní štipendia Českej akademie pro vědy, slovesnost a umění z rozpočtu na rok 1912. Polívka Riznerovi píše: „Račte býti ubezpečen, že žádost Vaše bude příznivě vyřízena ...“ (ALU MS, M 89 C 29, 3. 3. 1910).

Koncom leta roku 1911 J. Polívka znovu pricestoval do Martina, tentoraz zo Zakopaného, niektoré materiály preštudoval a časť z nich si odniesol do Prahy. J. Polívka totiž zistil, že Prostonárodné zábavníky, Codexy a iné rozprávkové zbierky obsahovali oveľa viac rozprávkových textov, ktoré neboli publikované, a preto sa rozhodol veľkú časť rukopisov odpisovať, aby ich mohol vydať úplne. Spočiatku si ich odnášal sám, neskoršie mu ich zasielali a on ich vracal poštou. Bolo to neraz spojené s ťažkosťami, ako naznačujú listy písané Polívkom, pretože vedenie múzea pravdepodobne nie vždy dostatočne rýchlo mohlo reagovať na požadovanú zásielku a s tým spojenú korešpondenciu. Znovu a znovu sa domáhal zaslania rukopisov, pretože materiál potreboval na triedenie rozprávok a ich kritický látkový rozbor (ALU MS, 49 ACH 46, 1.12.1912). Keď od 13. novembra 1912 nedostal správu z múzea o vrátení rozprávkových zbierok a o povolenie na vypožičanie ďalších, obrátil sa 1. decembra doporučeným listom na J. Škultétyho a keď ani potom nedošla odpoveď, napísal 5. januára 1913 vtedajšiemu kustódovi múzea Václavovi Vranému, správcovi múzejných zbierok, že všetky vypožičané zbierky rozprávok vrátil a ďalšie žiadané nedostal, podobne ako ani odpoveď na svoje listy (ALU MS, A/11239).

Medzi rokom 1913 – 1917 žiadna Polívkova korešpondencia nenasvedčuje o jeho osobných či písomných kontaktoch so Slovenskom. Obsiahla porovnávacia štúdia *Lalija* (1914, s. 1-52) však dokazuje, že J. Polívka aj v tomto období pracoval medziiným aj na slovenských rozprávkach. Isté však je, že už v roku 1918 musel byť osobne v Martine, pretože hneď po rozpade Rakúsko-Uhorska a utvorení Československej republiky zaslal 2. januára 1919 J. Škultétymu list, v ktorom mu oznámil, že zapožičané rukopisy 6. novembra 1918 vrátil a prosí o ďalšie rukopisné zbierky, pretože so svojou prácou o slovenských rozprávkach bude v krátkom čase hotový (ALU MS, 49 ACH 46). Ako vidieť z listu, napísaného pravdepodobne v prvej polovici toho istého roku, J. Polívka prišiel začiatkom septembra do Martina, aby pokračoval vo svojom štúdiu. O sprostredkovanie možnosti štúdia u predsedníctva múzea, ako aj u vtedajšieho kustóda

V. Vraného, požiadal J. Škultétyho, ktorý mu bol počas celej prípravy jeho práce nápomocný (ALU MS, 49 ACH 46, list nedatovaný) a možno obrazne povedať, že mu vlastne „vychodil cestičku“ k slovenským rozprávkam.

Po znovuo tvorení Matice slovenskej začiatkom roku 1919 J. Polívka opäť rozvinul širokú korešpondenciu s niektorými jej predstaviteľmi a pokračoval v kontaktoch s J. Škultétyom a s tajomníkom Matice Františkom Heřmanským (ALU MS, 78 A 4, nedatovaný). Už však nešlo len o záležitosti požičiavania a zasielania rukopisných zbierok, ale aj o informácie, komu zo slovanských národov by mala Matica slovenská posilať svoje publikácie, o otázky politické, neraz sa v listoch odzrkadľuje polemika o vzťahoch Čechov a Slovákov a i. Práce na *Súpise*, ako aj na *Výbore slovenských rozprávok*, ktoré mala vydať Matica slovenská, sa dostávali do vrcholného štádia.

Jedným z posledných listov, ktorý sa ešte dotýka hľadania a preverovania slovenských rukopisných rozprávkových záznamov, je Polívkov list slovenskej historičke zaoberajúcej sa Ľ. Štúrom a jeho dobou, prekladateľke z ruského a francúzskeho jazyka, Helene Turzcerovej-Devečkovej. Vo svojom diele o *Louis Štúr et l'indépendance slovaque* (Paríž, 1913, s. 140) citovala *Zábavník sou la direction de K. J. Zorkóczy*, ktorý sa mal nachádzať v knižnici Evanjelického lýcea v Bratislave, avšak Polívkovi sa tento rukopis nepodarilo nájsť. Rukopis nepatrí medzi *Zábavníky* štúrovskej generácie, čo dokladá aj skutočnosť, že ho Polívka v prehľade rozprávkových zbierok z prvej polovice 19. storočia neuvádza (I, 1923, s. 1-158). Za zaslané údaje sa J. Polívka odmenil poskytnutím informácií o potrebných skúškach na definitívne miesto profesora na Obchodnej akadémii v Banskej Bystrici (ALU MS 104 B 28, 24. 8. 1921 a 6. 10. 1921).

Ako vidieť z niekoľkých Polívkových listov, pri doručovaní rukopisných zbierok do Prahy mu pomáhal aj Jiří Horák, vtedy už ako profesor pre porovnávacie dejiny slovanských literatúr a ľudového podania na pražskej Karlovej univerzite. Priniesol mu z Martina zbierku rozprávok z pozostalosti Samuela Czambly (ALU MS, 49 ACH 46; list J. Škultétymu 3.10.1920), ako aj niektoré rukopisné záznamy J. Ľ. Holubyho. V liste zo dňa 3. októbra 1920 J. Polívka ďakuje Holubymu za to, že mohol takto „využiti všeho materiálu, a tak blížiti se ideálu, vyčerpati všecko, co bylo dosud sebráno a zapsáno“ (ALU MS, 58 E 19).

Z hľadiska štúdia rukopisných materiálov sa práca na *Súpise slovenských rozprávok* uzatvára rokom 1920. V tom čase mal už Polívka pripravený rukopis do tlače, nasledovala už len „slovenská úprava“ F. Heřmanského a päťzväzková edícia pod názvom *Súpis slovenských rozprávok*, predstavujúca detailnú, ale aj dobre premyslenú prácu, „ktorá presahuje hranice slovenskej vedy o ľudovej slovesnosti“ (Michálek, 1998, s. 119), bola završená.

V súbore listov, písaných J. Polívkom slovenským dejateľom v rokoch 1885 – 1927, ktoré sme mali k dispozícii, sa nachádzajú v archívnych zbierkach ešte tri listy, ktoré sa však už nedotýkajú priamo jeho *Súpisu*, ale naznačujú, že jeho kontakty so Slovenskom zostali živé aj po dopísaní edície a vydaní jej prvého zväzku v roku 1923. Je to list napísaný ako gratulácia J. Škultétymu k jeho sedemdesiatim

nám, bez uvedenia dátumu, ale pravdepodobne ide o koniec roka 1923. Polívka v ňom blahoželal J. Škultétymu, aby sa ešte dlhé roky mohol radovať z plodov svojej veľkej práce, zo slobody a nerušeného vývoja národa. Zároveň ženal Matici slovenskej, aby pod jeho vedením rozkvitla v nádhernú osvetovú a vedeckú inštitúciu (ALU MS, 49 ACH 46). Ďalší list je adresovaný Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe (v archíve uložený v kópii), kde spolu s M. Murkom, profesorom jazyka a literatúry južných Slovanov na pražskej univerzite, odporúčajú dr. Jánovi Húskovi udeliť juhoslovanské štipendium (ALU MS, 61 D, 13.7.1924). Posledný list z mája 1927 súvisí s vydaním knihy *Výbor ľudových rozprávok* (1927), v ktorom dodatočne žiadal do korektúr doplniť ešte stručné odkazy k niektorým číslam rozprávok, kde sa o nich hovorí v *Súpise* a v iných zbierkach. V tom čase sa už J. Polívka chystal do Zakopaného a Krakova, aby zbieral materiál pre svoju knihu *Lidové povídky slovanské* (I, 1929, II, 1939).

Doteraz sme sa venovali nadväzovaniu kontaktov so slovenskými predstaviteľmi kultúrneho a spoločenského života a spôsobu získavania rukopisných materiálov, uložených v tom čase v martinskom múzeu, v súvisi so štúdiom slovenských rozprávok, pokiaľ nám to vyplynulo z Polívkom písaných úradných či osobných listov. Teraz si bližšie všimneme prvé náznaky koncepcie tejto edície, avšak len do tej miery, pokiaľ to prirodzene vyplynulo zo zachovanej korešpondencie, nie z analýzy diela samého.

Prvý záznam, ako bude J. Polívka spracovávať svoj *Súpis slovenských rozprávok*, i keď ho pod týmto titulom ešte nikde neuviedol, pochádza z roku 1911. V liste L. Riznerovi v júli toho istého roku píše: „Jak nepatrnou splátkou mého dluhu račte laskavě přijmouti knihu, kterou Vám zároveň pod páskou posílám. Částečně z ní uvidíte, jak hodlám zpracovati pohádky slovenské. Ty ovšem se budou lišiti tím, že látka bude účelně podle hlavních základních motivů a bytostí v nich vystupujících seskupena“ (ALU MS, M 89 C 29, 16. 7. 1911. Išlo najskôr o knihu J. Š. Kubína *Povídky kladské* I, Praha, 1909).

Ešte výraznejšie svoj zámer naznačuje takmer o poldruha roka neskoršie, dňa 1. decembra 1912 v liste Jozefovi Škultétymu. Slovenské rukopisné zbierky považuje za veľmi cenné, obohacujúce slovenskú ľudovú tradíciu. Ich význam a dôležitosť nevidí len pre kritiku dosiaľ publikovaných textov – čo bolo pôvodne Polívkovým zámerom (ALU MS, 37 U 17, bez dátumu; ALU MS, 49 ACH 46, 18.7.1909), ale najmä v tom, že neraz obsahujú veľmi zaujímavé varianty, dosiaľ nepublikované, ktoré vydavatelia rozprávok nezahrnuli do svojich zbierok, a preto je nútený veľkú časť rukopisov buď sám odpisovať, prípadne časť si nechať odpisovať, aby ich mohol v pripravovanej knihe úplne vydať (ALU MS, 49 ACH 46, 1.12.1912). Z toho vidieť, že Polívkov zámer na počiatku záujmu o slovenskú ľudovú rozprávku bol podstatne skromnejší, mal v pláne venovať sa predovšetkým textovej kritike rukopisných i publikovaných textov slovenských rozprávok, ich porovnávaciemu štúdiu a až po dôkladnejšom zoznámení sa s pôvodnými rukopisnými zbierkami, Zábavníkmi, Codexami a poznaním ich neoceniteľnej hodnoty a unikátnosti v rámci celoeurópskeho priestoru sa rozhodol

spracovať *Súpis*, ktorý by obsiahol celú publikovanú i nepublikovanú tvorbu ľudovej prozaickej tradície na Slovensku.

Značný podiel na tomto diele J. Polívka pripisuje predovšetkým Jozefovi Škultétymu (ALU MS, 49 ACH 46, č. 1283, 2.1.1919), a to najmä v tom, že mu dopomohol k štúdiu vzácných rukopisných zbierok v knižnici múzea a neskoršie i pri ich zasielaní poštou do Prahy. Preto ho aj v listoch oboznamoval so stavom rozpracovanosti. Začiatkom roku 1919 J. Polívkovi chýbalo len pomerne málo na dokončenie dlhoročnej práce. V tom čase mal v rukopise doplniť už len niektoré údaje a texty, pretože sa mu niekoľko prepísaných textov stratilo, a najmä mal prezrieť ešte staršie časopisy, kde sa podľa Riznerových bibliografických údajov tiež mali nachádzať rozprávky. O stave rukopisu, ktorý podľa dohody mala vydať Matica slovenská v Martine, J. Polívka J. Škultétymu píše:

„Se svým spisem o slovenských pohádkách budu za brzkou koněčně dobu hotov. Sestavil jsem podle určitého plánu všechny povídkové texty, báchorky, novely, žertovné povídky, bájky a také pověsti ze všech rukopisů a tisků, jak samostatných sbírek, tak z různých časopisů, připojil potřebné odkazy bibliografické, náležité rejstříky atd., předeslal obšírný úvod, historický přehled všech sbírek spolu s jich oceněním kritickým, jakožto povšechnou charakteristiku slovenských povídek lidových, i vytknul další potřeby pro jich hlubší poznání a ocenění“ (ALU MS, 49 ACH 46, č. 1283 C A, 2.1.1919).

V nasledujúcom roku mu J. Škultéty poslal zbierku 115 rozprávkových textov z pozostalosti S. Czambla (ALU MS, 49 ACH 46, 3. 10. 1920). Tie ešte mohol popri publikovanej zbierke (1906), ktorú plným právom považoval za najlepšiu zbierku ľudových rozprávok (I, 1923, s. 156) spolu s niektorými zápismi J. L. Holubyho, zaradiť do *Súpisu*. J. Polívka v liste toho istého dňa ako Škultétymu napísal: „Těším se velice z toho, že mohu takto pokud možno člověku, který pracuje jen ve svém kabinetě, využití všeho materiálu, a tak blížiti se ideálu vyčerpati všechno, co bylo dosud zebráno a zapsáno“ (ALU MS, 58 E 19). A toto je zároveň aj posledný list na Slovensko, ktorý sa dotýka dlhoročnej práce na *Súpise slovenských rozprávok*. Po tomto roku nasledovala už len „slovenská úprava“ celej edície, ktorú mal na starosti, ako sme už spomenuli, vtedajší tajomník Matice slovenskej František Heřmanský, s ktorým neskoršie spolupracoval aj na *Výbore ľudových rozprávok* (1927).

Avšak vyjdením prvého zväzku *Súpisu* Polívkove štúdium slovenských rozprávok nekončí. Krátko pred vyjdením I. Zväzku *Súpisu* sa objavuje článok J. Polívkou *Štatistika slovenských ľudových rozprávok a ich vypravovateľov* (Sborník I, 1923, s. 48-57), kde okrem štatistických údajov informuje slovenského čitateľa o situácii na poli skúmania rozprávok v európskej vede (Michálek, 1998b, s. 119). Potom nasledujú ďalšie a ďalšie obširnejšie i menej obširne práce doma i v zahraničí. *Slovenská pohádka o dvanácti měsíčkách a její paralely* (1925), *O některých rekovných postavách slovenských pohádek* (1929), prípadne sa objavujú v širšom slovanskom rámci, napr. *Úvodní a závěrečné formule slovanských pohádek* (1926, 1927) alebo *Lidové povídky slovanské I – II* (1929, 1939).

Nebolo naším cieľom v tomto príspevku urobiť rozbor a hodnotenie prác J. Polívku o slovenských rozprávkach a medzi nimi jeho jedinečného a doteraz najobširnejšieho vedeckého vydania slovenských rozprávok obsiahnutých v *Súpise*. Keďže však ide o dielo, ktoré je prvým katalógom ľudových rozprávkových látok zaznamenaných na Slovensku, uveďme aspoň niekoľko slov o jeho vzťahu k niektorým iným katalógom, a to najmä k medzinárodnej systematike Antti Aarneho *Verzeichnis der Märchentypen* (1930) a V. Tilleho *Soupisu českých pohádek* (1929 – 1937).

Pohľad do registra v *Súpise* ukazuje, že J. Polívka sa o katalóg Aarneho-Thompsona opieral iba príležitostne; spočiatku sa odvolal iba na päť typov, ako ich stanovil Aarne, a neskôršie, keď sa už zoznámil s prvou Thompsonovou verziou, *The Types of the Folk-Tale* (1928), citoval ju len jedenkrát (Súpis V, s. 468). Z toho vyplýva, že J. Polívka svoj päťdielny *Súpis* koncipoval úplne inak, a teda bez toho, aby prihliadal na medzinárodnú sústavu.

Václav Tille, ktorý si s Jirím Polívkom rozdelil úlohu a spracoval český materiál, postupoval znovu inak. Zdá sa, že Tille spočiatku prijal Aarneho klasifikáciu pozitívne a snažil sa ju prispôbiť českým pomerom. Avšak ešte skôr ako sa s ňou zoznámil, mal už dokončený rukopis, v ktorom podľa príbuznosti látok včlenil obsahy rozprávkových variantov z českých zbierok. Publikoval z neho iba niekoľko ukážok a po prvej svetovej vojne zaradil prvých osem častí ako prvý zväzok celkového diela, ktorý potom vyšiel v FFC pod názvom *Verzeichnis der böhmischen Märchen* (1921). Vlastná sústava látok ho však neuspokojovala, preto na vydanie ďalších zväzkov už rezignoval. Práve tu však mohla zohrať svoju úlohu Aarneho klasifikácia.

V. Tille sa pokúsil usporiadať český prozaický fond podľa Aarneho katalógu, lenže nemecká verzia bola príliš úzka a Tille nemohol do nej zaradiť celý český materiál, ktorý zhromaždil. Neuspokojovalo ho, že začlenením látok podľa Aarneho sa nemôže vystihnúť charakter prozaického podania obsiahnutého v českých zbierkach. Preto sa rozhodol pre nie práve najšťastnejšie riešenie a usporiadal látky mechanicky, abecedne podľa názvov, ktoré im neraz dal sám (Soupis I, II/1, II/2, 1929 – 1937).

Naproti tomu Polívkov *Súpis slovenských rozprávok* predkladá sústavu premyslenú a navyše neobmedzuje sa iba na rozprávky, ale pokúša sa, i keď nie dôsledne a v úplnosti, obsiahnuť všetko, čo sa v tom čase rozumelo pod pojmom ľudová próza. Toto jedinečné dielo však ostáva pre okolitý svet pomerne nedostupné. Bolo by potrebné uviesť ho do európskeho kontextu publikovaním jeho začlenenia do medzinárodného systému Aarneho-Thompsona (1964), ktorý je v podstate ukončený (Archív ÚEt SAV), podobne ako aj do *Soupisu* V. Tilleho. Cieľom by mal byť katalóg slovanských – a najoptimálnejšie európskych – rozprávkových látok. Nakoniec k podobnému záveru prichádzajú aj autori katalógu sujetov východoslovanských národov už pred viac ako dvadsiatimi rokmi (Vostočnoslavianskaja skazka, 1979).

Zo zachovaných Polívkových listov smerujúcich na Slovensko, ktoré sme mali k dispozícii pri písaní tohto príspevku, však vyniká ešte jedna podstatná skutočnosť, ktorá sa v nich výrazne odzrkadľuje. Bol to veľmi nepriaznivý politický, spoločenský a kultúrny vývoj, ktorým prechádzali oba národy, Česi i Slováci, a ten negatívne vplýval aj na veľkolepé dielo, ktoré sa práve vtedy rodilo. Na záver roku 1912 sa Jiří Polívka zdôveruje Jozefovi Škultétymu so svojimi pocitmi takto: „V této světodějné době, kterou právě prožíváme, kdy se jednak povznášíme nejskvělejšími nadějemi v lepší budoucnost a jednak srdce naše se svírají největší hořkostí a trpkostí, připadá mi naše vědecká práce jako pouhá prázdná hříčka, titěrná, bezvýznamná. A přece nalézáme v ní aspoň na chvíli uspokojení a utišení našich myslí velikými událostmi nanejvýše napjatých a rozčilených.

A přece se utěšuji někdy, že přece práce moja tak nepatrným věcem věnovaná není daremná, odkrývajíce nejjemnější nitky duševního života spojujícího národy...” (ALU MS, 49 ACH 46, 1.12.1912).

Cieľom tohto úmyselne faktograficky koncipovaného príspevku bolo na základe konkrétnych údajov z Polívkových, poväčšine rukou písaných, 30 listov poukázať na podmienky, za akých vznikalo folkloristami za monumentálne označované dielo *Súpis slovenských rozprávok*. Zároveň sme chceli zdôrazniť, že tento bádateľ svojou neúnavnou a húževnatou prácou v úzkej spolupráci najmä s Jozefom Škultétym a jemu blízkymi pracovníkmi múzea mohol tieto vzácne rukopisy najstarších rozprávkových súborov z polovice 19. storočia nielen včleniť do svojho *Súpisu*, ale najmä podieľal sa na ich hľadaní a kompletizovaní, pretože sa už neraz ani nevedelo, kde by sa mohli nachádzať. Len vďaka Polívkovmu záujmu dostalo sa týmto rozprávkovým zbierkam, nemajúcim v Európe obdobu, príslušné miesto v dejinách slovenskej folkloristiky.

LITERATÚRA

- AARNE, A.: Verzeichnis der Märchentypen, FFC 3, Helsinki.
 AARNE, A. – THOMPSON, S., 1928: The Types of the Folk-Tale, FFC 74, Helsinki. – FFC 184, Helsinki 1961 (dotlač 1964).
 ARCHÍV LITERATÚRY A UMENIA MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE (skratka: ALU MS), sign.: A/1239, 32 R 65/37, 37 CH 40, 37 U 17, 42 B 14, 49 ACH 46, 58 E 19, 61 D 15, 70 E 4, 78 A 4, M 89 C 29, 104 B 28, 138 H 9.
 BARAG, L. G. – BEREZOVSKIJ, I. P. – KABAŠNIKOV, K. P. – NOVIKOV, N. V.: Srovnatelný ukazatel' skazočnych sjužetov. Vostočnoslavjanskaja skazka. Leningrad, 1979.
 BIOGRAFICKO-BIBLIOGRAFICKÝ SLOVNÍK: Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760. Praha, 1972.
 BOLTE, J. – POLÍVKA, G.: Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. (Neu bearbeitet von J. Bolte und G. Plívka), I – V, Leipzig, 1913 – 1932.
 CZAMBEL, S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turč. Sv. Martin, 1906.
 DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné slovenské povesti I – VIII. Turč. Sv. Martin, 1880 – 1983.
 DZUBÁKOVÁ, M.: Codex Revúcky A, B, C. In: Slovenský národopis 21, 1973, s. 393-412.
 Niekoľko myšlienok o Codexe Revúckom B. In: Slovenský národopis 23, 1975, s. 93-102.
 HOLUBY, J. L.: Povesti a rozprávky z Bošáckej doliny. Martin, 1896.

- HORÁK, J.: Soupis prací prof. Dr. J. Polívky (1879 – 1918). In: Sborník prací věnovaných Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám. Praha, 1918, s. 239-256.
- HORVÁTH, P.: Zbierka ľudových povier a zvykov z okolia Uhrovcu z roku 1823. In: Slovenský národopis 16, 1968, s. 102-118.
- MICHÁLEK, J.: Význam diela Jozefa Ľudovíta Holubyho pre štúdium ľudovej kultúry. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Musica 14, 1976 s. 103-114.
- Vznik československého štátu a slovenský národopis. In: Dejiny etnografie a folkloristiky (Postavy, diela, inštitúcie), 3. vyd. Bratislava, 1998a, s. 127-131.
- Matica slovenská a náš národopis. In: Dejiny etnografie a folkloristiky (Postavy, diela, inštitúcie), 3. vyd. Bratislava, 1998b, s. 115-122.
- Význam diela Jozefa Ľudovíta Holubyho pre štúdium ľudovej kultúry. In: Dejiny etnografie a folkloristiky (Postavy, diela, inštitúcie), 3. vyd. Bratislava, 1998c, s. 33-38.
- NĚMCOVÁ, B.: Slovenské pohádky a pověsti I – II. Praha, 1875 – 1878.
- POLÍVKA, J.: J. Ľ. Holuby: Povesti a rozprávky z Bošáckej doliny. In: Národopisný sborník československý II, 1989, s. 101-104 (recenzia).
- Pohádkoslovné studie. Otisk z X. sv. Národopisného sborníka československého, seš. 2. Praha, 1904.
- První zběratelé a vydavatelé slovenských pohádek. Výňatek z větší práce. In: Slovenská čítanka. Praha, 1910, s. 439-454.
- Lalija. Ze svých studií o slovenských pohádkách. Věstník královské české společnosti nauk, 1914, s. 1-52.
- Súpis slovenských rozprávok I – V. Turč. Sv. Martin, 1923 – 1932. (Skratka: Súpis).
- Slovenská pohádka o dvanásti mŕšičkách a její paralely. In: Album soc. scient. Ševčenk. Ukrain. Leopold. Lviv, 1925.
- Úvodní a závěrečné formule slovanských pohádek. In: Národopisný věstník československý 19, 1926 – 1927, s. 158-160, 209-218, 20: s. 1-16, 85-100, 181-200.
- O některých rekovných postavách slovenských pohádek. Naučnyje trudy Russ. nar. univ., 1929.
- Lidové povídky slovanské I – II. Vydal Jiří Horák a Václav Tille. Praha, 1929 – 1939.
- Slovanské pohádky. Praha, 1932.
- Pohádkové bytosti. In: Národopisný věstník československý, 25-26, 1932 – 1933, s. 19-35.
- RÍMAVSKÝ, J.: Slovenskie povesti. Usporiadal a vydal J. R. Zv. I. Levoča, 1845.
- RIZNER, Ľ. V.: Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca roku 1900. Diel II., Turč. Sv. Martin, 1931.
- SLOVENSKÉ POHLADY. Časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku. Turč. Sv. Martin. I, 1881, zoš. 1-6, XV – XVI, 11895 – 1896, č. 12, s. 389n.
- TILLE, V.: Polívkovy studie ze srovnávací literatury. In: Sborník prací věnovaných Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám. Uspořádal Jiří Horák. Praha (Zvykne sa citovať: Polívka – Tille), 1918.
- Verzeichnis der böhmischen Märchen. FFC 34. Helsinki, 1921.
- Soupis českých pohádek I, II₁, II₂. Praha, 1929 – 1937.
- URBANCOVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnografie. Bratislava, 1970.
- Slovenská etnografia v 19. storočí. Martin, 1987.

ZUR ENTSTEHUNG VON J. POLÍVKAS SÚPIS SLOVENSKÝCH ROZPÁVOK – KATALOG DER SLOWAKISCHEN VOLKSMÄRCHEN

R e s u m é

Eine mit dem Namen des tschechischen Slavisten Jiří Polívka im Gebiet der slowakischen Prosa-Tradition verbundene Arbeit wird in der Slowakei noch immer unterschätzt, obwohl seine Ausgaben mit kritischen Kommentaren sowie die vergleichenden Studien im europäischen oder Weltmaßstab gemessen grundsätzliche Bedeutung haben, aber doch insbesondere für die slowakische

Folkloristik. J. Polívka wurde 1858 in Enns in Österreich geboren, aber nach seinen Studien und Habilitation zum Professor für slawische Philologie entwickelte und bildete sich sein Leben in Prag aus.

Er begann sich dem Studium der Volksüberlieferung unter dem Einfluss der russischen Forscher A. N. Pypin sowie A. N. Veselovskij systematisch zu widmen. Er richtete sich auf die prosaischen Folklore-überlieferungen in Vergleich mit anderen slawischen sowie nichtslawischen Traditionen aus, aber die meiste Arbeit leistete er neben dem Gebiet der Grimmischen Märchen zusammen mit J. Bolte im Feld der tschechischen und slowakischen Volksprosa.

In ihrem Beitrag untersucht die Verfasserin mittels der Briefe J. Polívkas, welche im Archiv für Kunst und Literatur der „Matica slovenská“ in Martin aufbewahrt sind, die Bedingungen, unter denen das nähere Interesse an den slowakischen Volksmärchen entstand. Dieses mündete dann in dem monumentalen Werk *Súpis slovenských rozprávok* (Katalog der slowakischen Volksmärchen 1928 – 1932). Wie man aus den Briefen ersicht, war J. Polívkas Weg zu den slowakischen Märchen nicht immer einfach.

J. Polívka knüpfte seine ersten unmittelbaren Kontakte mit der Slowakei und ihren führenden Literaten in Martin an, in erster Linie mit dem bedeutenden Politiker und Schriftsteller Svetozár Hurbán-Vajanský, welcher ihn in das damals sehr komplizierte politische und kulturelle Leben der Gesellschaft in Martin einführte, sowie in Orava und Námestovo mit jener hervorragenden Erscheinung der slowakischen Literatur Pavol Országh-Hviezdoslav. Das war in den Jahren 1885 – 1886, wahrscheinlich zu der Zeit, als J. Polívka Dialektforschungen in slowakisch-goralischen Grenzgebiet ausführte. Die Einführung in die Martin Gesellschaft ermöglichte es ihm, sich später einen Weg zum Studium der slowakischen Märchen zu bahnen.

Als nach dem Rücktritt Prof. Pastrmeks Jiří Polívka zum Herausgeber des *Národopisný sborník československý* (Tschechoslowakischen Volkskundlichen Sammelbandes) gewählt wurde, knüpfte er sofort i.J. 1899 die Mitarbeit mit drei führenden slowakischen Kulturträgern an, nämlich mit J. Škultéty, langjährigem Redakteur der *Slovenské pohl'ady*, sowie der *Národné noviny*, dem evangelischen Pfarrer J. L. Holuby aus Zemianske Kostolany, sowie A. Halaša, ebenfalls einer hervorragenden Persönlichkeit des slowakischen kulturellen Lebens. Er bat sie sowie auch ihre Freunde und Bekannten um Beiträge, die das slowakische Volk in einem Gesamtbild schilderten, und drückte gleichzeitig seine Vorstellung vom Sammeln und Aufzeichnen der Märchen und der Einbringung biographischer Daten über die Sammler aus.

Zu jener Zeit war J. Polívka sehr gut mit einigen veröffentlichter Märchensammlungen (Dobšinský, Němcová, Holuby) bekannt und zog Nutzen aus ihnen in seinen vergleichenden Studien. Die lebhaftesten Fühlungen mit der Slowakei beginnen jedoch erst um 1907 und dauerten mehr als zwanzig Jahre. In diese Periode kann man Polívkas intensive Vorbereitung des Slowakischen Märchenkatalog genannten Werkes versetzen. Dieses entstand auf der Grundlage der bis dahin studierter slowakischen Märchensammlungen, besonders aber des Schatzes an authentischen Handschriften, welche in den Jahren 1840 – 1870 von Angehörigen von Štúr's Generation in den Volkstümlichen Unterhaltungen, Codices und anderen Märchensammlungen eingelegt worden waren. Deren Varianten dienten dann als Grundlage für Dobšinský's optimale Fassung. Nach der Herausgabe von *Prostonárodné slovenské povesti* (Volkstümliche slowakische Erzählungen) geriet dieses einzigartige handschriftliche Material fast in Vergessenheit.

Das Interesse des damals schon berühmten slavistischen Forschers kam gerade zur rechten Zeit. Wie Polívkas Briefe andeuten, kostete es eine grosse Anstrengung, diese Sammlungen zu konzentrieren und dem Studium zu eröffnen. Er wendete sich zuerst an die Museumsleitung in Martin sowie verschiedene Museumsbeamte; als jedoch keine Hilfe von kompetenter Stelle kam, nahm er zu seiner alten Bekanntschaft mit J. Škultéty seine Zuflucht, und dieser half ihm ausserordentlich. Das war manchmal ziemlich schwierig, weil man ausfindig machen musste, wo sich die betreffenden Sammlungen befanden; manchmal vermochte die Museumsleitung nicht auf J. Polívkas Brief rechtzeitig zu reagieren, so sass sich die Arbeit am Katalog von Jahr zu Jahr verlängerte. Aus der Zeit des ersten Weltkriegs deutet keine Korrespondenz einen Fortschritt im Studium der Handschriftensammlungen oder persönliche oder briefliche Kontakte mit der Slowakei an.

Im Laufe des Jahres 1918 musste J. Polívka wohl in Martin sein, weil er bereits gegen Ende des Jahres entlehnte Handschriften zurückgab und um die Zusendung weiterer ersuchte. Gleichzeitig bemerkte er, dass er in kurzer Zeit mit seiner Arbeit über die slowakischen Volksmärchen zu Ende sein werde. Wie aus einigen Briefen hervorgeht, half ihm bei der persönlichen Zustellung der Sammlungen J. Horák, damals bereits Professor an der Prager Karlsuniversität, durch seine Vermittlung kam er in den Besitz von S. Czambels Märchensammlung sowie einiger schriftlicher Aufzeichnungen J. L. Holubys.

Es ist auch bemerkenswert zu verfolgen, auf welche Weise die Konzeption der Arbeit fortschritt. Seine Meinung über die Vorbereitung des Werks teilte J. Polívka i.J. 1911 L. V. Rizner mit und J. Škultéty ein Jahr später. Seine Absicht mit der Bearbeitung des Súpis (Katalog) war anfangs bescheidener und er erweiterte sie erst nach Kenntnisnahme einzelner Handschriften, und dann entschloss er sich, ein das ganze veröffentlichte und unveröffentlichte Material der Prosatradition in der Slowakei umfassendes Werk in Arbeit zu nehmen.

Polívkas Arbeit an den slowakischen Volksmärchen schloss nicht mit dem Súpis ab, es folgten weitere mehr oder weniger umfangreiche Studien. Die Verfasserin des Beitrags vergleicht dann Polívkas Súpis mit Tilles Soupis českých pohádek (Katalog der tschechischen Volksmärchen) und weist auf seine Beziehung zu A. Aarnes internationaler Systematik hin.

Es war des Ziel des Beitrags der Verfasserin, auf der Grundlage von 30 handgeschriebenen Briefen Polívkas die Bedingungen vorzuweisen, unter denen das Monumentalwerk des Katalogs der slowakischen Volksmärchen entstand und gleichzeitig zu betonen, dass es diesem Forscher durch unermüdliche Arbeit mit der Mitwirkung J. Škultéty gelang, nicht nur kostbare handschriftliche Sammlungen aufzunehmen, sondern sie auch zu vervollständigen und möglicherweise sogar zu bewahren. Dank Polívkas Interesse an diesen Sammlungen, welche in Europa nicht ihresgleichen haben, wurde ihnen ihr gebührender Platz in der Geschichte der slowakischen Folkloristik zuteil.